

MAREK STRZAŁA
(Uniwersytet Jagielloński)

Agata Gumieniak, Prawo jako integralny element ładu społecznego w nauczaniu Prymasa Stefana Wyszyńskiego, Lublin 2010

Nauczanie społeczne Kościoła katolickiego nigdy nie abstrahowało od istnienia państwa i prawa. Wręcz przeciwnie, już w listach św. Pawła i dziełach św. Augustyna można odszukiwać elementy koncepcji, zgodnie z którą zadaniem państwa i prawa jest zachowanie ładu społecznego, a już z pewnością można o niej mówić w wypadku myśli św. Tomasza z Akwinu. W XIX i XX wieku równoległe z rozwojem filozofii prawa i wzrostem jego znaczenia nauka społeczna Kościoła formułuje już konkretne postulaty pod jego adresem, wskazując na jego podstawowe zadanie, jakim jest porządkowanie życia społecznego.

Szczególnego charakteru nabierała nauka Kościoła o prawie państwowym i właściwym kształcie jego norm jako warunku *sine qua non* pokoju społecznego w krajach komunistycznych. W Polsce główne tezy tej nauki głosił i rozwijał prymas Wyszyński. Właśnie temu aspektowi jego nauczania została poświęcona książka Agaty Gumieniak *Prawo jako integralny element ładu społecznego w nauczaniu Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, przygotowana na podstawie rozprawy doktorskiej pod tytułem *Prawo jako integralny element porządku społecznego w nauczaniu Prymasa Stefana Wyszyńskiego*, wydana w 2010 r. w Lublinie nakładem wydawnictwa PETIT.

Autorka podjęła się niewątpliwie trudnego zadania, jakie stanowi próba zrekonstruowania koncepcji prawa prezentowanej przez wybitną postać prymasa oraz ukazanie jej jako warunku niezbędnego dla zachowania pokoju i stabilności w społeczeństwie. Trudność ta wynika z faktu, że rekonstrukcja ta musi nastąpić głównie na podstawie wypowiedzi zawartych w tekstach kazań bądź innych podobnych w charakterze przemówień, które nie mają charakteru ściśle naukowego czy filozoficznego, lecz bardziej literacki. Nie sposób też nie zauważyć, że przygotowanie takiego opracowania wymagało zapoznania się z obszernym materiałem źródłowym. Trzeba też zwrócić uwagę na fakt, że mimo licznych opracowań dotyczących myśli i dorobku kardynała Wyszyńskiego, właściwie brak było dotąd monografii poświęconej wyłącznie jego poglądom dotyczącym prawa.

Konstrukcja pracy opiera się na omówieniu w pięciu odrębnych rozdziałach węzłowych zagadnień nauczania społecznego Kościoła katolickiego dotyczących życia społecznego, prawa naturalnego, państwowego oraz praw człowieka i wspólnot, w ramach których on funkcjonuje, tj. rodziny, narodu i Kościoła, połączonych z przedstawieniem na ich tle nauczania prymasa Stefana Wyszyńskiego.

Część merytoryczną rozpoczyna przedstawienie podstawowych założeń katolickiego ujęcia społeczeństwa. Następnie zostało przedstawione pojęcie godności osoby ludzkiej w kontekście personalizmu chrześcijańskiego, przeciwstawione marksistowsko-leninowskiej koncepcji człowieka. Dopiero w dalszej kolejności został przywołany społeczny charakter osoby ludzkiej. Rozdział I zamyka omówienie trzech ogólnych postulatów formułowanych względem społeczeństwa przez prymasa Wyszyńskiego – zasady dobra wspólnego, sprawiedliwości i miłości społecznej oraz wolności.

W rozdziale II została przedstawiona skrótowo katolicka koncepcja prawa naturalnego. W dalszej części autorka prezentuje wypowiedzi prymasa Wyszyńskiego dotyczące znaczenia prawa naturalnego dla współczesnego człowieka oraz jego relacji do prawa stanowionego. Zostały również przedstawione te fragmenty nauczania kardynała Wyszyńskiego, które wskazują na związek, jaki zachodzi między kształtem norm prawa stanowionego a porządkiem społecznym.

Rozdział III autorka poświęciła kwestii praw człowieka. Przedstawiła w nim zarys koncepcji praw człowieka, odwołując się do pojęcia prawa naturalnego, oraz ich typologię, jak również próbuje wskazać te elementy nauki społecznej Kościoła, które są związane z koncepcją praw człowieka. Druga połowa rozdziału poświęcona jest przywołaniu wypowiedzi prymasa dotyczących tak samego pojęcia praw człowieka, jak i składających się na ich katalog poszczególnych uprawnień, a w szczególności prawa do życia oraz prawa do wolności religijnej.

Kolejny rozdział (IV) rozpoczyna opisanie katolickiej koncepcji rodziny i odnoszących się doń poglądów prymasa, połączone z wyliczeniem praw przysługujących rodzinie. Następnie zostały przedstawione doktrynalne definicje narodu wraz z koncepcją samego narodu i jego praw prezentowaną przez kardynała. Po przywołaniu funkcjonujących w literaturze przedmiotu definicji państwa, autorka przechodzi do poglądów prymasa dotyczących państwa, zasad jego funkcjonowania, jego zadań i praw mu przysługujących oraz władzy państwowej, ujętych na tle dotyczących ich tez papieskiego nauczania społecznego. Rozdział kończy opis poglądów kardynała na zasługi i zadania Kościoła katolickiego w Polsce oraz krótkie przedstawienie jego myśli dotyczących rozdziału i wzajemnej niezależności państwa i Kościoła.

W rozdziale V w pierwszej kolejności przedstawiono na tle podstawowych myśli nauki społecznej Kościoła stosunek kardynała do komunizmu i socjalizmu wraz z postulatem budowy społeczeństwa opartego na zasadzie korporacjonizmu. Następnie omówiono wypowiedzi prymasa dotyczące sytuacji Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Zamyka go zaś przedstawienie poglądów prymasa na kwestie ustroju gospodarczego, własność prywatną oraz pracę.

Praca ma właściwie charakter opisowy, jak bowiem zauważyła autorka w „Zakończeniu” z uwagi na fakt, że bazuje ona na materiale duszpasterskim „sięgającym zawsze do źródeł wiary, teologii i moralności”, nie posługuje się analizą krytyczną. Treść poszczególnych rozdziałów skonstruowana jest na zasadzie zarysowania tez nauczania

społecznego Kościoła na temat określonego zagadnienia, przeplatanych opisem odnoszących się doń poglądów prymasa Stefana Wyszyńskiego wraz z prezentacją wybranych przez autorkę fragmentów jego wypowiedzi w postaci cytatu.

Tytuły poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów mogą być dla czytelnika nieco mylące. Przykładowo tytuł rozdziału III „Prymasowska koncepcja praw i obowiązków człowieka” sugeruje, że jego treść zajmuje przede wszystkim myśl kardynała Wyszyńskiego dotycząca praw i obowiązków człowieka, tymczasem rozdział ten w dużej mierze poświęcony jest wybranym doktrynalnym i prawnym definicjom i koncepcjom praw człowieka, przedstawieniu ich typologii oraz zarysowaniu ich historii, a także dotyczącej ich nauki społecznej Kościoła. Wydaje się również, że wskazane byłoby, przy omawianiu zagadnień ściśle wiążących się z koncepcją prawa, zwrócenie większej uwagi na odpowiednie kwestie z zakresu filozofii i teorii prawa. Przykładowo, mimo że znaczne fragmenty swojej pracy autorka poświęciła na przedstawienie koncepcji prawa naturalnego i jego relacji do prawa stanowionego, pomija jednak zupełnie współczesne koncepcje filozofii prawa dotyczące tych zagadnień, jak np. liczne tzw. proceduralne teorie prawa natury. Trzeba też zwrócić uwagę na hermetyczny język, który może utrudniać lekturę szerszemu gronu czytelników.

Podsumowując, mimo podnoszonych uwag, do pracy Agaty Gumieniak wypada odnieść się pozytywnie. Udało się jej przedstawić prezentowaną przez prymasa Stefana Wyszyńskiego koncepcję osoby ludzkiej oraz jej godności, z której wywodził on następnie konkluzje dotyczące prawnonaturalnych zasad, które winny kierować życiem społecznym i które powinny znaleźć odzwierciedlenie w prawie stanowionym. Autorce udało się też odnaleźć i opisać te wątki w nauczaniu kardynała, które dotyczyły poszczególnych praw człowieka, rodziny, państwa oraz Kościoła katolickiego. Pozostaje mieć nadzieję, że monografia ta przyczyni się do lepszego poznania myśli wybitnej postaci prymasa Wyszyńskiego dotyczących państwa i prawa w polskim społeczeństwie.